

TRAVNÍK

NĚNĀ KRAJINNĀ OBLAST "SLAVKOVSKÝ LES"

1*75

Socialistická společnost a ochrana přírody

Soustavná péče o člověka v socialistické společnosti a o jeho životní prostředí je souhrnem institucionálně a individuálně vyjádřených potřeb jedince a společnosti. Socialistický stát důsledně využívá pro rozvoj životního prostředí výsledků vědeckotechnického pokroku a zajišťuje jejich společenské využití v plánech národohospodářského vývoje. Přitom řeší a překonává problémy, plynoucí z hospodářského růstu a změny životního způsobu obyvatelstva.

Součástí této péče o člověka a jeho životní prostředí je také ochrana přírody, jejíž nedílnou součástí je člověk sám. Péče o přírodu a její ochrana směřují k uchování stávajících útvarů neživé přírody a k zachování jednotlivých druhů živočichů, rostlin, jejich společenstev a prostředí, ve kterém žijí. V této problematice hrají značnou roli i vědecká hlediska, hlediska kulturní, estetická a v neposlední řadě i hlediska ekonomická.

Ochrana přírody, jako výraz péče společnosti o životní prostředí, zaměřuje především na chráněná území, na přírodní výtvořry, přírodní památky a na chráněné druhy živočichů, nerostů a zkamenělin. Taková je i základní náplň CHKO Slavkovský les. Zvláště je ale třeba vyzdvihnout v tomto případě nenahraditelný význam ochrany životního prostředí pro rozvoj a další rozvoj vůbec západočeských lázní. O významu přírodního prostředí Slavkovského lesa pro režim minerálních pramenů jistě není třeba se zvláště zmiňovat. Neméně důležitý je i význam tohoto prostředí jako rovnocenné součásti komplexní lázeňské péče, kde spolu s balneoterapeutickými procedurami a pitnou léčbou, pomáhá obnovovat nebo vracet zdraví tisícům pracujících, kteří se do západočeských lázní přicházejí každoročně léčit.

Důležitost a význam tvorby a ochrany životního prostředí si dnes jistě uvědomuje celá řada lidí a čím dále je více těch, kteří neváhají vyjádřit tento postoj aktivní spoluúčasti na tvorbě a ochraně

životního prostředí na úkor svého volného času. Velký počet takovýchto obětavých ochránců přírody pracuje jako členové sboru dobrovolných strážců při správě CHKO Slavkovský les v Krk. Lázních. Mnozí možná na tomto místě se zamýšlejí o konkrétních činnostech, o bezpečnosti hodin odpracovaných bez nároku na odměnu, a vůbec o spoustě dalších a obětavého nadšení, vynaloženého tímto dobrovolným spolupracovníky na péči o tvorbu a ochranu živé a neživé přírody. Jejich činnost, kromě vytvořených nebo zachráněných hodnot přírodního prostředí, je rovněž důkazem naplnění principu aktivní účasti občana na tvorbě společenských zdrojů i prostředků pro zlepšování životního prostředí, vyjádřeném v naší ústavě těmito slovy:

" Ve společnosti pracujících může jednotlivec dospět k plnému rozvoji svých schopností a k uplatnění svých oprávněných zájmů jen aktivní účastí na rozvoji celé společnosti, především náležitým podílem na společenské práci."

PONDĚLÍ 6. 10. 1975

MARIÁNSKÉ LÁZNE /vaz./ - stovky rekreantů z celé naší vlasti, kteří všichni přijali trávit podzimní dny odpočinku do našeho největšího odpočinkového střediska, dali první den pobytu převážně přednost odpočinku a seznamování se s přírodním prostředím mariánskolázeňských zotavovacích domů.

Se společně probíraných místech či nejbližších okolních oblastech naplnili mnozí prostorový síť zotavovacího domu Lázeň. Další měli možnost navštívit divadelní představení L. Kádárho "Hodina se zbláznil". Dnes večer přijdu na besedu o chráněné krajinné oblasti "Slavkovský les", nebo do divadla... /Přednášky o CHKO provádí Dr. A. Šufner, S. Langlet, S. Hartmanek a zaměstnanci ústavy CHKO. - poz. red./

25. října 1975

PRAVDA

..... Máme rostliny, které přesahují výšku dospělého člověka a jejich koruna vytváří podobu tvrze nebo hradu.

Je to například naše největší okolidská rostlina dřík-dřeplice a pak Solčevník obrovský /Moradava maritima/. Do západních čech je přivezl z dalekého Kavkazu zakladatel mariánskolázeňských parků Skalník a Mariánské Lázně se stávají v posledních letech oblíbenou šíření... /Solčevník obrovský poprvé v naší vlasti vyrostl zahradník kanceláře Hettarnicha v zámečkářské zahradě v Kynčvartě jako okrasnou rostlinu. Obrovské plochy této rostliny jsou v okolí Lázeň a u obce Fojatřín a jinde. Pozn. red./

aktiv DOBROVOLNÝCH STRÁŽCŮ

HARVÁNEK / BAROCH

Od vyhlášení chráněné oblasti, vzniku Správy a založení aktivu dobrovolných spolupracovníků uplynul již rok. Rok bohatý na získávání nových zkušeností, kladných i záporných, rok hledání nových cest, rok tvrdé práce, prvních krůčků i velkých kroků. Aktiv dobrovolných spolupracovníků se za dobu 12 měsíců rozrostl z původních 6ti strážců na 40 a dalších 11 čekatelů čeká na přijetí. Vznikla tak velká základna a opora nadšenců, kteří po celý rok obětavě pomáhali 4 profesionálním pracovníkům Správy v těžkých začátcích. Patří jim velký dík a uznání. Dluh, který tak vznikl, bude Správa CHOSL dlouho a těžce splácet.

Správa pro své spolupracovníky pořádala společně s obvodním vedením SOP a TISu v Mariánských Lázních celou řadu večerů, při kterých se promítaly ekofilmy, diaporořady s odbornými přednáškami.

Mezi nejlépe hodnocené patřil večer promítání diafilmů našich spolupracovníků, soudruha Kuffnera, Ing. Martínka a soudruha Štrunce. Dále pořad uváděný naším hostem a přítelem, předním vulkanologem soudruhem Ginzelem, o jeho výpravách za vulkány Jižní Ameriky, Balkánu a Itálie.

Do budoucnosti počítáme s pokračováním dalšího cyklu těchto besed i filmů, které chceme ještě rozšířit o večery věnované regionální ochraně přírody ve Slavkovském lese, dále pak problematice životního prostředí ve světě, ČSSR a vlastní specifikaci na Slavkovský les. Zde bych se chtěl obrátit na celý aktiv dobrovolných spolupracovníků o radu, o jaké náměty a informace by byl především zájem.

V posledních měsících se vyřešil i problém diet a proplácení cestovního za strážní služby. Proto bych chtěl upozornit znovu všechny na to, že jednou z povinností každého strážce je ihned po vykonání strážní služby odevzdat tiskopis "Hlášení dobrovolného strážce", na jehož základě mu bude proplaceno cestovné i stravné dle platných předpisů.

Za 6 - 12 hodin - 11 Kčs, 12 a více hodin 16 Kčs/.

* Z ČINNOSTI DS V SEZÓNĚ 1975

Během návštěvní sezóny 1975 provedli dobrovolní strážci CHKOSL celkem 97 strážních služeb /776 hodin/ * DS odpracovali celkem 168 brigádnických hodin * Bylo zjištěno celkem 204 porušení zákazů vjezdů na lesní cesty a do blízkosti rezervací * Za rok 1974 - 75 proběhlo celkem 12 večerů, bylo promítnuto 14 filmů a uskutečnilo se 5 odborných přednášek s celkovou účastí 614 DS * Přednášek pro veřejnost bylo 14 s účastí 477 posluchačů * Celkem bylo zjištěno DS 66 přestupků návštěvníků CHKOSL.

Jak bude vypadat nejbližší budoucnost? Do zahájení návštěvní sezony 1976 bude vyřešeno poskytnutí dobrovolných strážců, během I. čtvrtletí 1976 bude mít Správa k dispozici smaltované odznaky a do zahájení sezony i plátěné nášivné odznaky se známkou oblasti. Před vším pak je i L. číslo našeho konvokace, který bude vycházet jako nepravidelník, který vás bude nejen informovat o celém dění v CHOSL, ale který bude zároveň pomocníkem v rozšiřování odborných znalostí svého spolupracovníka v oboru ochrany přírody a životního prostředí.

Rok 1974-75 byl nejen rokem blázniví, ale i v něm vytvoření nového kolektivu, ale i otevření brány všem nadšeným a milovníkům naší přírody k jasné, řízené a tak prospěšné společenské-politické dobrovolné činnosti. Snad za všechny vyberu náčtíkem akcí organizovanou Dš s. J. Schittlerem, který byl organizátorem k vyčištění turistické cesty vedoucí z Mar. Lázní přes Svradčoch až na Vlčí kámen. Tuto akci provedl s dobrovolníky z Podleské osady a společnou rukou pak opět zpřístupnili bohatě navštěvovanou letnickou stezku v délce 3 km. Dobře si vedli i naši "nejmladší" dvacetiletí Dš, kteří provedli celkem 7 strážnických služeb a vyčistili od odpadků zanechaných neukázněnými návštěvníky okolí Zlaského rybníka a SPR Lajza s v okolí Mýtského rybníka a SPR Paterák. Na druhé straně se musím zmínit i o tom, jak někteří Dš trpěli dlouhým zimním spánkem i v letních měsících. V žádném případě předchozí věta není výtka. Mnozí vykonali celou řadu velké a prospěšné práce, jako např. s. Kufner, jehož přednášky o fauně a flóře CHOSL shlédně každoročně na několik stovek návštěvníků lázní. Totéž platí i o Dš s. Lamplotovi. Oběma patří nekonečný dík.

Potíž spočívá pouze v tom, že o mnohých se ví, podají-li zprávu - informaci a druzí sbytečně skromně mlčí, škodí to především vlastní věci, i nám všem.

Věřím, že i zde najdeme v příštím roce vhodnou cestu.

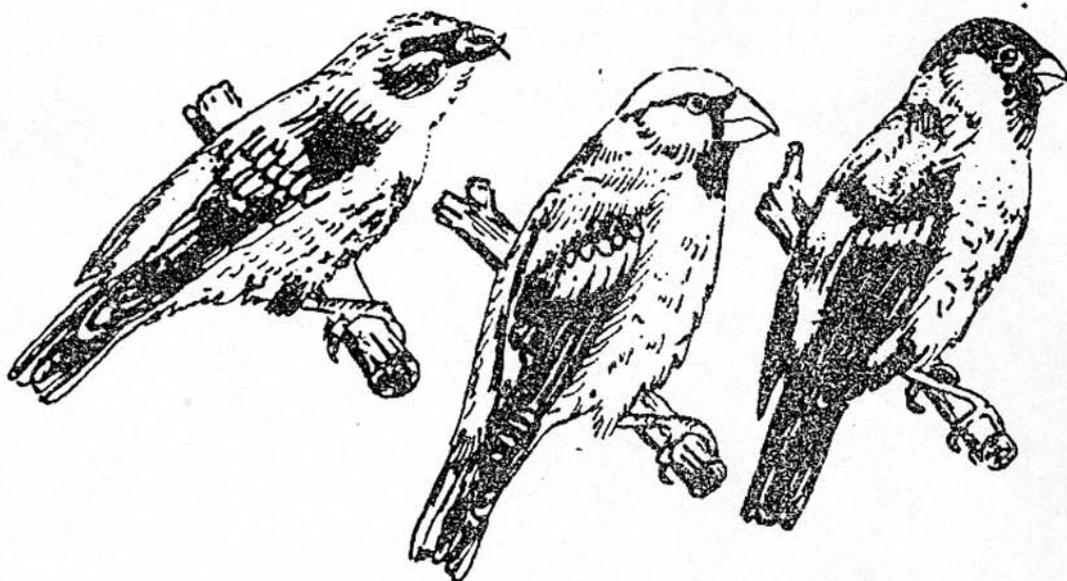
PŘEHLED ČINNOSTI DS - 1975

JMÉNO	STŘEŽENÍ SLUŽBA / počet /	AKTIVNÍ	PŘEKVAČNÝ	JINÁ ČINNOST
J. David				X
J. Dobrodělnský 6				X
V. Marnáček				X
J. Honzl	←			
M. Hořáček				X
L. Hlaváček	2	X		
Z. Illek				X
F. Janáček	3			
Z. Johana	←			
M. John	1			X
J. Kláček	5			X
J. Královce	2			X
J. Laplota			X	X
A. Lavičková	7	X		X
J. Lukšič	3			X
A. Madaross	2			X
Z. Martinek			X	X
B. Mlařík	←			
O. Nasko				X
K. Novotný				X
V. Pešenský				X
L. Plachý		X		X
P. Políček				X
A. Pošta				X
M. Ptáček				X
J. Račan	←			
Z. Ryba	7	X		X
J. Schittler	6	X		X
J. Škála				X
J. Sokota				X
A. Světlík	2			X
E. Šajtošová	7	X		X
V. Šindelář	3			
R. Švanrlík	2		X	X
K. Tobiáš				X
B. Trepka				X
A. Varga	6			X
M. Zmek	←			
J. Zoubek	6	X		X
L. Mašát	4			X

POZNEJ
CHRAŇ

KŘIVKA OBECNÁ * DLASK TLUSTOZOBY * HÝL OBECNÝ

/ING. DĚTMAR JÁGER/

Hýl obecný - *Pyrrhula pyrrhula*

Pro svoji nápadnou barvu, družnost a učenlivost ve zpěvu býval kdysi velmi oblíbeným klec-ním ptákem. Je proslulý tím, že se naučí pískat předzpěvované melodie velmi čistě a flétnovitě. Pozoruhodné je i to, že u hýlů zpívá i samice, i když o něco hůře a méně hlasitě než samec. Znali ho dobře již naši předkové, jak o tom svědčí různá lidová jména jako hejl, kanovníček, červenák nebo i rčení " má hejla na nose".

Nojčastěji se s hýly setkáváme v zimě, jinak žije velmi skrytě a často ujde pozornosti. Je o něco větší než vrabec. Obě pohlaví mají černou hlavu, křídla a ocas, bílé břicho, kostřec a pásku na křídlech. Samec však má výrazně červenou hrud, kdežto samice šedohnědou. Mladí ptáci se podobají samici, nemají však černou hlavu.

U nás hnízdí hojněji v oblastech vyšších, vzácněji v nížinách. Je však známé hnízdění i v parcích v Praze a Brně. Setkáváme se s ním také ve vhodných biotopech na celém Chebsku. S oblibou hnízdí v nízkých, hustých smrčcích při okrajích pasek, ale též v smíšených porostech s bujnými křovinami. Koncem března dochází k tvoření párů. Hnízdo staví samička ve výšce 1 - 3 m, často ve smrčku, v blízkosti kmene. Bývá dovedně spletené z uštípaných větviček, vystlané kořínky, chlupy a lišejníky.

Vajíčka jsou modrá, tmavě tečkovaná, obyčejně 4 - 5 kusů. Hnízdí dvakrát ročně. Sedí obyčejně samička a samec jí krmí. Sedí velmi pevně, takže je možné ji snadno fotografovat, ba dokonce i hladit. Vzhledem ke skrytému a tichému chování v době hnízdění, se však podaří najít hnízdo jen zřídka.

- Na zimu se naši hýlové posunují do nížin a část odlétá i na jih. V této době se pak často objevují ptáci větší severské rasy, kteří bývají velmi důvěřiví. Objevují se i na krmítkách, kde budí pro svůj vzhled zaslouženou pozornost. S oblibou se živí různými semeny, jeřabinami ale i pupeny, což mu zahrádkáři obyčejně zazlívají.

Křivka obecná - *Loxia curvirostra*

Je známá též pod jménem křivonoska nebo křivozubka. Pro svůj zobák a obratnost při pohybu po šiškách bývá též označována jako papoušek našich lesů. Starými číhaři byla křivka kdysi velmi cenná pro maso a pro svoji důvěřivost byla ve velkých masách chytána.

Barva křivek je velmi variabilní. Základní barva dospělých samců je cihlově červená, ocas a křídla hnědá. Najdeme však i hodně samečků zelenožlutých. Podle Heinricha rozhoduje o zbarvení pravděpodobně tělesná zdatnost a množství

potravy při pelichání. Samičky jsou skoro vždy tlustozelené, pouze některé staré i červené. Mláďata se podobají samicím. Typickým znakem křivek, podle kterého mají i jméno, je zkřížený zobák. Mláďata však mají zobák rovný, k překřížení dochází až po třech týdnech života.

Křivka je typickým ptákem jehličnatých lesů, kde také nalézá svoji hlavní potravu - semena smrků a jedlí, případně i jiných jehličňanů. Je to jedlý pták, který hnízdí po celý rok, nejvíce však v zimních měsících a začátkem jara. Doba a četnost hnízdění přímo souvisí s množstvím potravy, t. j. zralých šišek. Hnízdo je vždy vysoko na jehličnatých stromech při kmeni nebo ve spleti okrajových větví. Je to důkladná silnostěnná stavba s výbornou tepelnou izolací. Samička obvykle snáší 3 - 4 zelenobílá vejce s hnědými skvrnkami. Sedí sama a vejce vzhledem k roční době vůbec nepouští. Samec ji samozřejmě pečlivě krmí a volete.

První dny sedí i na mláďatech, teprve později krmí se samcem. Po vylétnutí se rodiny shlukují v hejnka a potulují se za potravou. Křivky se vlastně stále stěhují za šiškami, takže se jejich počet mění podle bohatosti šiškové úrody. Při neúrodě šišek dochází k velkým invazím těchto ptáků ze severu. Někdy je možné pozorovat křivky při ozobávání zdi, získávají tím pravděpodobně potřebný vápník.

Křivka obecná je též hojným obyvatelům sarkových lesů na Chebsku. Urodí-li se hodně šišek, přeletí každou chvíli hejnko a ozývají se svým typickým "kip-kip". V minulosti zde však byla též zastihena voščená severská křivka bělokřídla - *Toxia leucoptera*. Palliard uvádí ulovení 1 ex. u Chebu v roce 1841 a 2 ex. 1845 1 ex. z Kraslic a 1 ex. u Skalné.

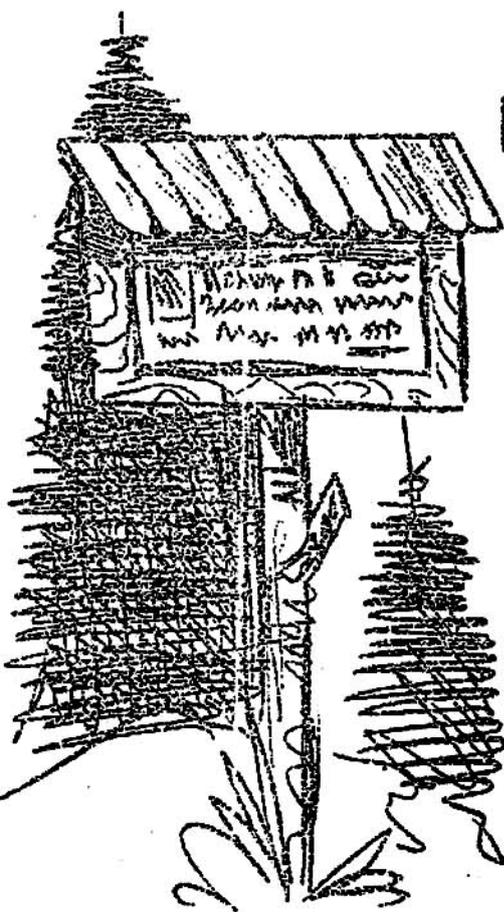
Dlask tlustozobý - *Coccothraustes coccothraustes*

Již druhový název označuje nejtypičtější znak dlaska, silný zobák má řadu lidových jmen jako dlask, kostkař, třešňák, střešňák, lesek a p. Některá jména prozrazují, že silný zobák je s oblibou používán k louskání třešňových pecek / kostka je pecka/. O tom, jakou sílu má dlask v zobáku, se přesvědčil již ne jeden kroužkovatel.

Je to poměrně velký a pestrě zbarvený pták, jehož základní barvou je hnědá. Pestré zbarvení zvláště vynikne při letu. Barvou se obě pohlaví výrazně neliší, samice je jen o něco bledší.

Na rozdíl od křivky i hýla je dlask ptáček světlých listnatých nebo smíšených lesů. V okolí má i rozsáhlé zahrady a parky. Hnízdo staví v dutině stromech ve velmi rozdílné výšce / 1 - 3 m /. Stavěním hnízda hýla. J. stavěno z jemných větviček, uvnitř vystlané kořínky, někdy i žíními a chlupy. Snáší 3 - 6 vajec modré barvy a hnízdí obyčejně jehlekně volně. Rodiče se ještě dlouho starají o vyvedení mláďata a tak se v létě obyčejně setkáváme s celou rodinou.

Dlask vede skrytý život, takže snadno ujde pozornosti. Je poměrně plachý a opatrný. Hnízdí se hlavně v korunách stromů a i jeho zpěv je tichý. Projevuje se typickým vlnitým letem a hlavně ostrým vibením "tika" či "giks". Tento pestrý ptáček hnízdí na vhodných místech i na Chebsku, např. v parcích ve městě Blatná, na Zlatém vrchu u Chebu, v Mar. Lázních a p. V září část dlasků odlétá na jihozápad a objevují se ptáci ze severu. V té době přilétá i na krmítka. Hlavní potravou dlasků jsou semena celé řady rostlin, kere však i hmyz, zvláště mláďata krmí převážně hmyzem. Škodí, které způsobuje na třešních sadách, jsou vzhledem k hojnosti tohoto druhu zanedbatelné.

KRÁSA, HISTORIE, PONAVRŽENÍ...

/ STRAŽ MÍRU - 5.9.1975 /

Láto s koupáním je neuvěřitelně prýc a dokonce se objevily už i první ranní mrazíky. Day jsou však páns, sluneš, jako "dělání" pro vytrhávky do přírody. využijte nejbližšího víkend a vydejte se s námi po zcela nové trase v Krušných horách. Byla otevřena poprvé nedávno - 5. září, na pásov Vlčí jámy a je to první stezka naučného charakteru v kraji a toho druhu je raritou i v celých Čechách. Účelem je nejdříve turistické veřejnosti. Její podstatou je - seznámit návštěvníky s historií a přírodními zajímavostmi naší vlasti a nejbližšího okolí, jež jsou úzce spjaty s rozsáhlou státníkem turistickou činností.

Jejná se skutečně o první naučnou stezku v Krušných horách kraji. Před otevřením je druhá stezka (ČM) - Šumava "Naučná stezka Fovyerí". Na příští rok se připravuje i otevření třetí naučné stezky tentokrát v CHKO "Slavkovský les".

/ Pozn. red. /

BĚLOVĚŽSKÝ národní park

Mezi nejkrásnější a nejcenovější národní parky v Polsku patří bezesporu Bělověžský národní park, vzniklý již v roce 1932. Právní formou byl pak vyhlášen při zasedání Rady ministrů z 21. listopadu 1947. Celková rozloha je 5.069 ha, z čehož na maloplošně chráněná území / rezervace / připadá 4 716 ha.

Druhovou skladbu stromového patra tvoří převážně borovice, dub a olše. Nejrozšířenějším typem je habrová doubrava, která zaujímá 45 % celkové rozlohy parku. Habrové doubravy jsou velmi rozšířenou skupinou nížin a nižší pahorkatiny. Terén NP je dost plochý - od 174 do 202 m.n.m., což přesně odpovídá tomuto porostnímu typu. Do druhové skladby je ojedíněle vtoučen smrk, který zde dosahuje úct./hošné výšky okolo 50 metrů.

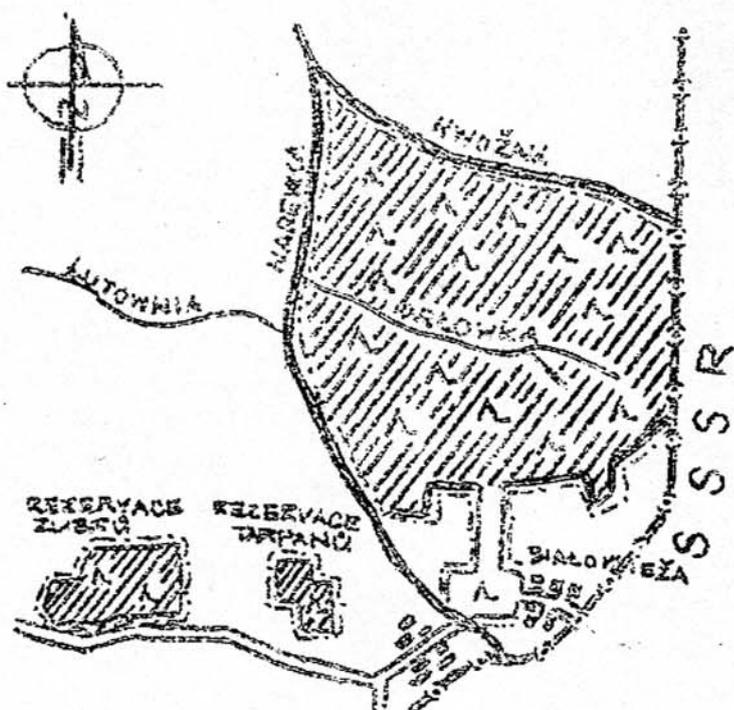
Z bylinného patra si zasluhují zmínky tyto zástupci: česnek medvědí / *Allium ursinum* /, bříza nízká / *Betula humilis* /, jetel mnoholistý / *Trifolium lupinastor* /, zimozel severní / *Linnaea borealis* /, křikva / *Oxycoccus microcarpus* /, lomikámen kozlíkový / *Saxifraga hirculus* /, prha arnika / *Arnica montana* /, kropenáč vytrvalý / *Sweetia perennis* /, střevičník pantoflíček / *Cypripedium calceolus* /, úpolín evropský / *Trollius europaeus* /, koniklec otevřený / *Pulsatilla patens* / aj.

Přírodní bohatství Bělověže těží i z bohaté fauny. Národní park snad nejvíce proslavil v celém světě zubr evropský / *Bison banasus* /.

Zubr evropský je asi 350 cm dlouhý, 180 cm vysoký a 5-7 q těžký. Přímě od hlavy mu odstávají nevelké, v průřezu kulaté rohy a stáčejí se nahoru, špičkami poněkud dopředu. Srst má dost dlouhou a v zimě buďí dojem kadeřavosti. Poásada je velmi hustá. na temeni hlavy se srst prodluž-

je, takže spadá zvířeti do čela. Na krku tvoří dlouhou hřívu, nahore i pod krkem. Také z brady splývá zubru evropskému dlouhý pramen chlupů. Zubří býk se postavou podobá severoamerickému bizonovi. Hrb netvoří uložený tuk, ale zvláštní vysoká tmovité výběžky kruhnic obratlí. Kráva je mnohem menší než býk, má menší rohy a slabší hřívu. Spíš se podobá turu domácímu. Srst zubra je kaštanově hnědá a po stranách těla přechází posléze do červenohněda.

Dříve se zubr vyskytoval hojně v lesích střední a východní Evropy. Žil ve Francii, v Německu, v Rakousku, v Maďarsku, v Polsku a dále na východ. Žil docela nepochybně i u nás, jak o tom svědčí poznámka v Einhardových Análech. Píše se v nich, že se Karel Veliký roku 803 zastavil se svou družinou při tažení jihovýchodní Evropy na lovu zubrů v lesích hirkánských, což byla asi Šumava nebo její okolí. Zubry u nás připomínají i některá místní jména, jako Zubří, Zubrnice apod. Časem však vubř, nejen u nás, ale i v celé Evropě vymizeli. Jednak proto, že je lovci hojně pronásledovali, jednak proto, že se původní lesnatý ráz krajiny v celé Evropě

změnil, což zubrům rozhodně nesvědčilo.

Posledním útočištěm zubrů byly lesy východního Polska, Litvy, západní Bělé Rusi a Kavkaz. V Litvě vymizel zubr úplně v 19. století a jediným jeho přirozeným stanovištěm se stal Bělověžský prales na hranicích Polska a SSSR. Tam přesně sledovali jejich počet a o každém kusu vedli záznamy. Roku 1832 tam žilo 770 a roku 1859 do konce 1989 kusů. Za první světové války se však přes prales přehnala fronta, mnoho zvířat zahynulo, jiná odvezli do Německa, a tak roku 1920 zde zbylo posledních pět kusů. Roku 1921 byla zastřelena poslední samička kráva, žijící ve volné přírodě. Zbyly jen kusy chované v zoologických zahradách. Ty pak daly základ chovům v pěstířských stanicích. V dnešní době žije volně v Bělověži okolo 120 kusů.

Vedle zmíněného zubra se můžete

v Bělověžském NP setkat s losem, jelenem, rysem, vlkem aj. Ze savců, čeledi rejskovitých se zde nalézají vzácný rejsek černý / *Neomys anomalus* / a rejsek malý / *Sorex minutus* /. Z ptáků si všimneme především čápa černého / *Ciconia nigra* /, jeřába popelavého / *Grus grus* /, orlika krátkoprstého / *Circus palliacus* /, a krkavce velkého / *Corvus corax* /. Entomologové jásají nad roháčem obecným / *Lucanus cervus* / a tesaříkem obrovským / *Cerambyx cerdo* /.

Přírodovědné bádaní v Bělověžském národním parku široce rozvinuté, k čemuž dává podklad nejen nepřehledné přírodovědné bohatství parku, ale i bohatá historie podpora zřízení dnešního moderního, socialistického Polska.

- hvr -

/ Použitá literatura:

- Bialowiecki Park Narodowy - propagační materiál

- J. Hanzák / Z. Veselovský : Světem zvířat I. díl /

ROVNOVÁHA v přírodě

Lidstvo dnes stojí na rozcestí. Vyspělé zdravotnictví a řada civilizčních vymožeností umožňuje početní růst lidstva v dosud nebývalé míře. S narůstajícím počtem lidí roste ovšem i nutnost tyto lidi uživit a dát jim vše nutné k životu. A tu vyvstává mnoho problémů. V celém vesmíru existuje jen jediná Země, náš domov. Smělý výzkum nejbližšího okolí Země neukázal zatím žádné těleso sluneční soustavy, jež by bylo pro člověka obyvatelné. Jestliže jen jediná Země, pak její rozměry a zdroje jsou velice omezené a je třeba s nimi správně hospodařit. Křivdický přístup člověka k přírodním zdrojům je však všechno jiné, jen ne hospodárný. Továrny nezbytné pro zásobování lidstva produkují tolik odpadu a znečišťují atmosféru i hydrosféru takovým způsobem, jaký obrožuje zdraví lidí a otravuje řadu organismů v krajině. Čím více lidí bude, tím více bude třeba vyrábět a tím více bude třeba zvyšovat úrodnost půdy chemikáliemi, které však otravují vodu potřebnou k životu. Jak se z tohoto začarovaného kruhu dostat?

" Příčiny bývají nenápadné, následky ohrožené. Stačí jediný zásah, aby narušil přírodní rovnováhu ", napisał současný francouzský vědec R. Hein v knize Přírodovědecká cesta kolem světa.

Do 19. století lidé užívali přírodního bohatství, aniž uvědomili, že tím stále hlouběji zasahují do přirozených procesů. Je stále více patrné, že celková rovnováha, zcela nezbytnou pro život na naší planetě. K. Marx a F. Engels ve svých pracích důsledně poukazyvali na existenci velmi těsných vztahů mezi společností a přírodou. Varovali před porušením přírodních zákonů, především vztahem k přírodě. Čítali, aby si lidé uvědomili, že člověk nad přírodou není bezbranný. Člověk vládne přírodě správně jedině tehdy, jestliže dobře pochopí její zákony a bude se jim neustále opírat.

19. století udělala věda velký skok kupředu: za toto období se život na Zemi dovedl více než v celých předchozích dějepisných lidstvech. Byly položeny základy učení o biosféře a ovlivňování zákonů. Věda zjistila, že procesy, k nimž v biosféře dochází, zahrnují tisíce chemických cyklů. V dávné minulosti, kdy ještě člověk nezasahoval do sítě v přírodě, byly tyto cykly, zejména se vzájemně propojeným oběhem látek a energie, uzavřeny. V 19. století však začal nabývat rychlý rozvoj výrobních sil a působení člověka na biosféru podstatně zesílilo. Mnohé z biologických cyklů byly narušeny. Ohromné množství nových látek, které se vlivem činnosti objevily, se najeďnou ocitlo mimo přirozený oběh látek a energie a jak už to tak bývá, tehdejší znalosti na vyhlášení této situace ještě nestačily. Teprve když to lidstvo pochopilo, nastal obrát v rozvoji věd o Zemi. Když věda dokázala vzájemně propojenost všech přírodních jevů a nutnost vzájemné rovnováhy, bylo už napácháno hodně škod a muselo se začít s nápravou.

Život na Zemi v přírodě je jvem zdánlivě jednoduchým, ve skutečnosti však velmi složitým. Její formy a mechanismy jsou velmi různorodé. Vše je relativní, pružná a proměnlivá, je skryta uvnitř procesů a jeví se z objektivních přírodních zákonů. Zrcadlí skutečné vzájemné působení na sebe působících předmětů a jevů, z nichž vzniká stabilita, která je nutnou podmínkou života. Stabilita v přírodě nejsou jen nějaká dvě stejná závaží, položená na nůsky. Všechno v ní je v pohybu, vše se skládá z různých biologických cyklů, z koloběhu jednotlivých složek a z přeměny energie.

Regulační mechanismy ve vzájemně působících systémech dovolují, aby rovnováha byla zachována i při změně jak vnějších, tak vnitřních počínání. Úplně poznat její příčiny a mechanismy předpokládá hlouběji proniknout do zákonů přírody a vzít do svých rukou jejich řízení. Anglický vědec D. Harch, autor první závažnější knihy o působení člověka na přírodu, vydané před více než 100 lety v Londýně, vyslovil zajímavou myšlenku. Podle jeho slov dospěje lidstvo k hranici, jejíž překročení bude vždy nutně znamenat narušení přírodní rovnováhy, zatímco výkyvy vyvolané živočichy jsou jen dočasného charakteru a nezasáhne-li člověk, vše se po určité době vrátí na své místo.

Vytvořit si správnou představu o " velké rovnováze " je velmi obtížné. Snad postačí, ukážeme-li, jak byly jednotlivé věci či méně významné články rovnováhy narušeny neuváženou činností lidí, která ovlivnila nežádoucím směrem oběh látek a přeměny energie. Všechny články rovnováhy jsou jako korálky na řetězce - každý je první a zároveň i poslední. Nebudeme hledat konec ani začátek nekonečného řetězce přírodních procesů, ale několik těchto " korálků " probereme.

5×10^{20} kilokalorií - tolik tepelné energie dostává za rok planeta Země od Slunce, tak obrovská je vstupní hodnota planetární bilance. Podobná, rovněž obrovská a také do značné míry konstantní je hodnota výstupní. Tepelná energie přicházející, využívaná a odcházející, musí být stále v rovnováze. Že tomu tak skutečně je, dokazuje už naše pouhá existence. Kdyby naše planeta například dostávala podstatně více tepla, než by uvolňovala, dávno už bychom se vypařili.

Tepelná rovnováha Země nebyla ovšem nikdy absolutně stabilní, a to jak v rámci celé planety, tak v jejích jednotlivých oblastech. Jsou známy periody dlouhotrvajícího oteplení, stejně jako dlouhá období chladu. Takové výkyvy však byly pouze dílčími prvky dynamické rovnováhy, která se utvářela milion, a miliard let. V poslední době se však stále častěji vyskytují obavy, zda se na současných odchylkách planetární tepelné rovnováhy nepodílejí lidé a zda-li jejich podíl není příliš velký.

Až do 19. století člověk prakticky využíval pouze sluneční energii. Tě vděčil za růst rostlin i živočichů, jež mu jednak sloužily jako potrava, jednak mu poskytovaly v podobě dřeva a živočišných nebo rostlinných tuků palivo. Teprve s příchodem průmyslové éry vzrostly nároky na energii, která byla po věky akumulována v podzemních ložiscích uhlí, ropy a zemního plynu.

■ jak vznikaly mariánské lázně

ING. RICHARD ŠVANDRLÍK

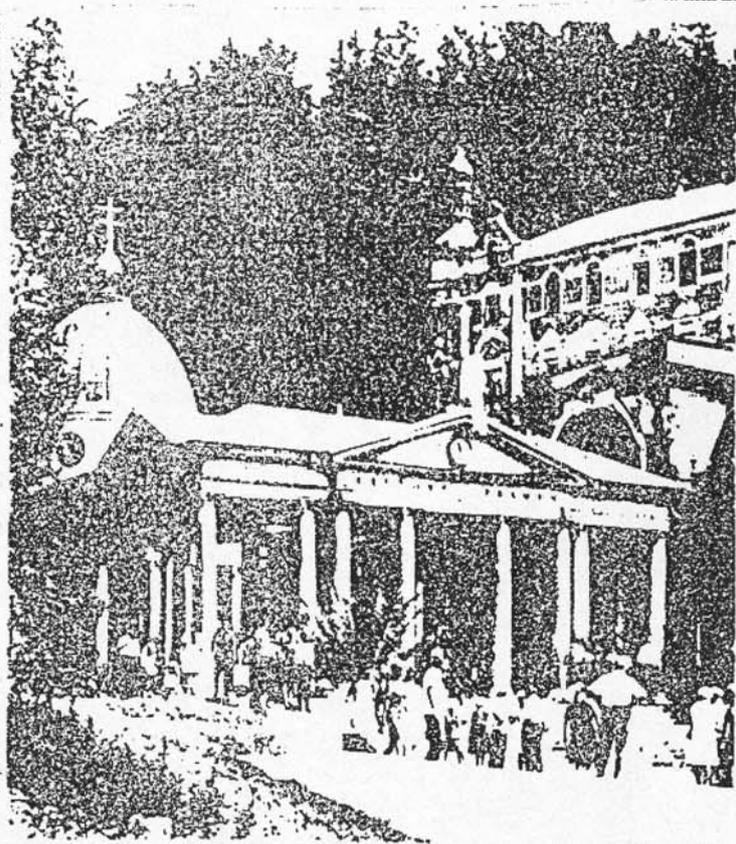
Mariánské Lázně jsou mladým osídlením. Vždyť ještě před 200 lety v tomto údolí, plném kyslesek, obklopeném vrchy Hamelíkou, Darnem, Schneidrangem a vrchem Steinhau /tehdejší názvy/, nebylo po osídlení ani stopy. Bylo to divoké a nebezpečné místo. Když sem v roce 1779 poprvé vstoupil dr. Nehr, lékař kláštera Teplá, udělalo na něj údolí hluboký dojem, který po letech popisuje:

" Jak jsem užasl, když jsem vstoupil do tohoto pustého údolí, kolem dokola obklopeného a pevně uzavřeného strmými vrchy a temnými lesy, ve kterém tyto prameny tak bohatě vyplavovaly svou léčivou vodu! Vše, co člověk viděl, vzbuzovalo strach, nevoli a odpor. Vrchy a údolí, vydopády a bažiny, kamenné a písečné pahorky, ztroucaní vělé pařezy a vývrátě se střídaly nepřetržitě za sebou.

Kromě jedné staré dřevěné chýše hrozící spadnutím, ve které stály na jednom ohništi dva zazděné železné kotle, určené k získávání Glauberovy soli, kterou tak bohatě obsahoval Křížový pramen, a kromě jednoho, rovněž dřevěného, hrubého, prastarého ohrazení Křížového pramene nenalézal a neviděl člověk ničeho, co by byly udělaly lidské ruce.

Ani pěšina tím méně vozovka nevedly k těmto pramenům. Bylo nutno položit a naházet kameny přes četné bažiny tak, aby se mohl člověk dostat s jejich pomocí, po nich poskakující, k těmto našim pramenům.

Člověk si vzpomíná na onu divokou, temnou a zcela liduprázdnou pustinu, ve které - jak se zdálo - mohla pobývat jedině divoká zvířata, lesní puch, pytláci a lupiči, a bude se a musí se divit, že přesto přese všechno sem putovali každo-

ročně v letní době, zejména o nedělích a svátcích, lidé, nikoliv ovšem jednotlivě, ale shluknutí ve skupinách z lásky ke svému zdraví; setrvali zde několik hodin a vypili Křížového pramene často až nepřístojně mnoho, 15 - 20 žejdlíků vody / tj. 5 až 7 litrů/, a brali s sebou domů co unesli.

Toto dosvědčují nesčetné nápisy těchto dávných zdejších lázeňských hostů, jimiž jsem našel popsané všechny stěny dřevěného ohrazení tohoto pramene. Psalo se tu křídou, uhlem nebo tužkou, většinou jméno, bydliště, umohdy nemoc, část množství vypité vody a počet dosažených vyprázdnění; odcestovalo se odtud zase tak spěšně, jak jen to bylo možné.

Zajímavostí nápisů mně toto připomínalo často pohanský chrám Aeskulapův na ostrově Co, ve kterém za oněch dávných dob, kdy vznikalo lékařství, byly s přesností vypisovány a rovněž ukládány údaje nemocných, jména, jejich potíže a prostředky použité na léčení, a zda s úspěchem či s neúspěchem."

/ Nehr J.J., Beschreibung der mineralischen Quellen zu Marienbad; vydání Karlovy Vary, 1813 /

Přes prvý nepřímývý dojem dr. Sahr brzy poznal léčivou sílu zdejších pramenů, pejal k nim důvěru až nabyl přesvědčení o jejich neobyčejné léčivé hodnotě, a jejich spřístupnění učinil svým životním dílem.

V těch letech jezdili do hannoverského zeměplu na tzv. mlčovou kůru někteří tepelští premonstráti v šle s opatem Trautmannsdorfem. Šval tu s ním i dr. Mehr. Chodili každý den ráno ke Křižovému prameni pít vodu přímo na místě vzniku. V roce 1781 tu na vlnatě oči spatřili velký léčivý výtok pramenů. Setkali se zde totiž s jedním poddaným s chotěšovského panství, jménem Gubernát, který se přivezl na trakaci svého 40-tiletého syna, jež se při kopání jálu pohmoždil tak, že nemohl chodit. Starý Gubernát slyšel o zdravotné síle zdejších pramenů a vyšel se s nemocným šestitky kilometrů. Dr. Mehr mu poradil, aby koupil syna v chrámě Mariánském prameni a nechal ho koupat. Jaké bylo překvapení všech, když po 12 dnech začal syn chodit o berlích a po 28 dnech dokonce bez berlí! Opat pln nadšení rozhodl se postavit tu postaven, opatřené koupelnami, jakýsi první lázeňský dům.

Začala jeho stavba, kterou sledoval dr. Mehr s nadějemi, ale náhle, aniž by znal dr. Mehr příčinu, opat ztratil zájem o její dokončení a stavbu ponechal svému osudu. Dr. Mehr píše: "Jaká nešťastná mina pro mne! Veškeré naděje ztraceny, všechna očekávání zmařena!"

Vyprosil proto u opata alespoň dovolení postavit u Křižového pramene chatoučky pro dva poddané, Veclava Hammera a Antóna Fischera z Rauhenbachu / Sitiny/. V té době ovšem ještě trvala tzv. lesní rezervace, kdy hornický úřad ve Slavkove dohládel nad odvětvováním zákazu těžby dřeva, hornan i zákazem využívání minerálních pramenů! Přitom lesy byly majetkem kláštera Kaplá, avšak klášter měl pouze ius piscandi, ius graminandi a ius venandi / právo rybaření, sklísání sara a honitby/. Opat přesto dovolil stavbu dvou chalup a přitom požádal o zrušení lesní rezervace.

Zdá se, že i otázka nedokončení stavby prvního hostince-lázeňského domku měla souvislost s existující lesní rezervací, souvislost, která nebyla dr. Mehrově dopodrobna známa. V r. 1870 citoval zdejší historik Staab dnes již stracený klášterní spis, týkající se zřejmě žádosti o zrušení rezervace: "... že je třeba v postavení potřebných budov, zejména pro tam zasahující lesní rezervaci, stejně jako v dokončení lázeňské budovy dlouhé 28 klafterů a postavené až ke střeše" / III / Staabova poznámka ukazuje, že již před 9. prosincem 1786, kdy opat Trautmannsdorf prosadil zrušení lesní rezervace za odstupné

11.000 zl / jistě roční svíce vlivných směrů na
císařském dvoře, a jejich přívržením začal i
klášter Teplon od zrušení Josefa II., stála tu ne-
dostavná budova s dvěma chaloupky. Patince chaloupky
byly postaveny v roce 1796, lžeská budova byla sta-
ší, bohužel, není známo v jakém roce vystavby. Její
stavbu lze datovat do období 1780 - 1790.

V červnu 1789 uvolněn byl opat Franz Anton Sedlitz
a další opat nemají zájem na divokém území opatství.
Opat Hubi se zabýval neúspěšnými zemědělskými refor-
mami, Pfrogner teoretickými náboženskými problémy.
A tak osídlení stagnuje. A člena rodinného opatství pouze
mlynář Izák Kohnhauser, který tu postavil mlýn s pi-
lou a hamr v r. 1790. Dvěma léta z další rodiny
nepřicházel. D. Meir nešťastně nad neochotou opatů
rozhodl se jako 52-letý muž. 1800 postavit tu sám
ze svých prostředků dle. Postavil je přímo mezi dvěma
chalupami Hammera a Šlechera, proti Křížovému prameni,
"Zlaté koule" / dnešní Kolostava / - jak dle mýval -
mělo 14 pokojů a dvě kuchyně. Postavil ji koncem května
1807 a již první sezona překonala všechna očekávání.
Bylo tolik hostů, že nestály pokoje ani prostory na
půdě a v sousedních chaloupkách.

Nyní se začala stavět another učebnice - Němci
příklad "zabral". V příštím roce 1808 dostala osada
jméno "Mariánské Lázně", v r. 1812 se stala samostat-
nou obcí / dosud je součástí opatství s Hamerem /, v ro-
ce 1818 je obec vyloučena veřejnými lázněmi císařství
Rakouského a začal vývoj stavební vývoj, který
Goethe po návštěvě v roce 1810 vyznamenal jako "stave-
bní sovětské úsilí". Ještě v období 1810-1820, během
několika let celé město.

Město je známo, že toto osídlení z konce 13. sto-
letí nebylo prvním osídlením tohoto údolí. Mělo už
kdysi lidské obyvatelstvo, i když je to určité období.
V r. 1668 podle staré mapy stálo v místě dnešního Don-
basu mlýn s pilou - "Schneidmühle", která zpracovávala
dřevo z nepřehledného množství okolních lesů. Není dosud
známo, komu mlýn patřil, zda klášteru, Metternichům či
hornímu prádu ve Slavově, který již v té době dohlá-
žel nad dodržováním rezervace. Tato zajímavá omlá-
vlastníke pilu - "patřičné dřevo", při tehdy platném
zákazu těžby dřeva v rezervaci, je v podstatě patřiční
v historických pramenech.

I U NÁS ŽIL BOBR

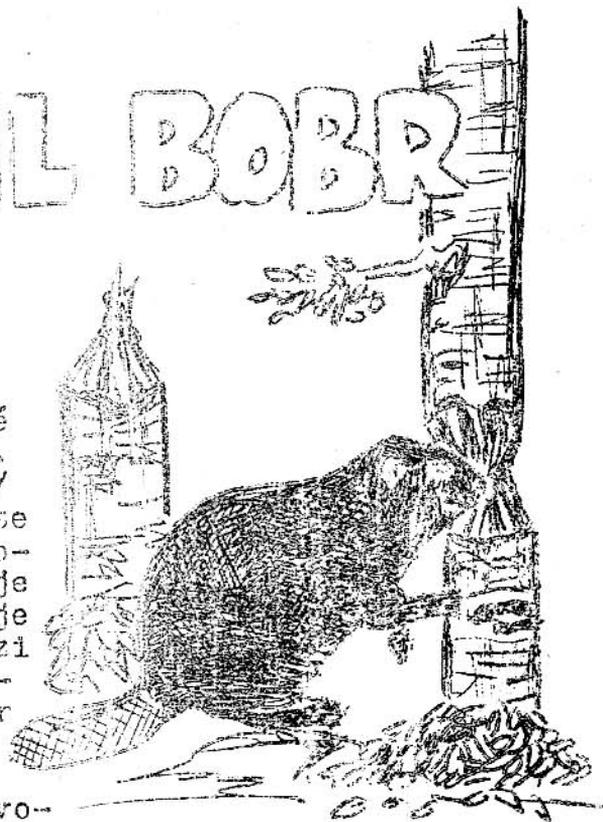
J. HARVÁNEK

Nejprve několik vět, které najdete v každé školní učebnici. Do řeledi bobrovití /Castoridae/ patří statná, zavalitá zvířata se širokou hlavou a se zvláštním, vodoumě sploštělým ocasem. Ten je u kořene porostlý srstí; jinak je pokryt kožovitými šupinkami. Mezi pěti prsty zadních nohou je plovcí blána, což ukazuje, že bobr je přizpůsoben životu ve vodě. Svědčí o tom i jiné znaky, jeho uzavíratelné nozdry nebo hustý vodotěsný kožich.

B o b r e v r o p s k ý / Castor fiber/ je asi 80-100 cm dlouhý, ocas měří 36 - 38 cm. Je to zvíře silné a váživá až 30 kg. V Americe žije jeho příbuzný druh b o b r k a - n a d s k ý / Castor canadensis/, který je tmavší a má poněkud štíhlejší lebku.

Dříve žili bobři v Severní Americe, v Evropě a v Asii až po Sibiř, na všech řekách, potocích a rybnících, pokud tam rostly jasany, vrby a břázy. V Irsku žádní nikdy nebyli, zato v Anglii byli vyhubeni jako v první evropské zemi již ve 12. století. V Čechách byli do poslední chvíle volně v přírodě a nakonec chováni v bobrovně na Rožumbersku. I tito bobři nakonec všichni uhynuli, až na dva, kteří se dostali roku 1873 na výstavu do Vídně. Poslední bobr z rožumberské bobrovny zalehl přirozenou smrtí roku 1882. Nebyl to však poslední český bobr, nýbrž potomek bobrů dovezených z Polska. Poslední český bobr přišel o život snad o celých sto let dříve.

Mnoho místních názvů ve všech řečích nazývá, že bobr byl kdysi rozšířen po celé Evropě a v Asii. Připomeňme si aspoň několik názvů našich osad a měst, jako je Bobrová, Bobrava, Bobrov, Bobřinec, Fiberka, Bobrly a pod. O, té doby se však mnohé změnilo. Hlavní zásluhu o vyhubení tohoto savce měl a má ovšem člověk. Město Wiesbaden-Piebrich prozrazuje ve svém znaku ještě dnes jeden z důvodů, pro něž lidé bez soucitu zabíjeli tyto

vald hnědý, roční sterilizace. Dnes u každého bobřího berou-
cího v bílé rybn. Po sterilizaci se totiž lidé dostávali,
že se tvrdě, která se tak ochro petra a tak dobrá plave,
musí šitit v kani, polama jako rybn. Ale jí totiž co
řlověh, tedy rybn, je velmi klopé představa. Žlám sou-
peřev v boji o potravu, tedy šlohnou. Přitom si po stále-
ti nikdo nedal práci s tím, aby poznal zastřeněh.
bobřovi žaludku a modival se, co obsahuje. Tolse v sem
nikdy nalézt nic jiného než rostliny.

Naneštěstí byl tomu poražením kagrybn, a když
jej tak možno v kláštětech a v zastřených klověh před-
ložit v dočích jístu i v pětce, přemě upočeného nebo
uraženého. Těhř požíláh jiného masa se žlámlo. Je-
suitský pětce Charlesova napal ještě v roce 1754 :
" Vzhledem k svému ocah je zcela rybn a je za ni
soudně prohlášen lékařskou fakultou v Paříži a v dočiehdku
tohoto prohlášení rozhodla biologická fakulta, že se he-
ho maso smí jíst v dočie pístu. Jak se vříví a jak cír-
kev zhostila tohoto klau, po spuřráh v dočieh sázehání
bobřa mezi sorce už bowel, praneny nřokládají. Dok

Druhým bobřím neštím byly šhě žlám, která má
v madošku sance i sance. To tzv. bobří stroje.
Z těchto žlám vylučují bobří silně venici hnotu, kterou
si značkují svůj revír, takže bobří a žlám hnotu je
uznávají za jejich majetek. Trapeři v šeremšeremš
kray přišli na to, že stačí jen trochu otřít pasu
" bobřím strojem" a hned přibahnou bobří ze sousedství,
rozhnávají se nad cizí revír, napadnou na ni svůj vlastní
mas a přitom se dají oštvit. Ploube se pak ještě vřívilo,
že mas je něco léčivého, " bobřím strojem" se krovř ži-
ných vlastností přisuzovalo i schopnost proti rava-
tiemu a loupání v údech, nečtým pěstebem osvětovat a
oživovat. Imu zázračný lék. Po polivřechemického von-
boru bylo možné léčivé žlám přisuzitenejšpřie sal-
icylu, který obsahuje vřívě křiv, takže bobří potravě.
Ines vřívě chemický pěstevl velmi levně odzrazeniny ky-
seliny salicylové, např. v aspirinu.

Roku 1852 se totiž za jeden " bobří stroj" plati-
lo v tehdejší měně 700 marek. Čerstvý sanci v širě-
celých čtvrt kila, sámač 170 gramů. Na trh se vřívěšek
žlám dostával jako hnědý, rostřitelně, silně pčáchnou-
cí hnotu. Dnes už jí nikdo nechce a nikdo už za ni ne-
vydává peníze, ale nřmoeř farmaceutický senik, v němž
se po stáletí udržuje mnoho zastřeného, obsahuje ještě
ve vydání z 24. října 196 stále příslušnou cenovou po-
ložku 1 gram za 55 fenkůl.

Zodle toho, že bobří ocah hle ve středověku po-
choutkou a že je často směla jíst se žlám, můžeme

vidět, jak velmi se náš vkus změnil. Nemyslím, že by je dnes mnoho lidí chutnalo dobrovolně. Naproti tomu neustala poptávka po bobřích kožešních - a to je třetí příčina zkázy bobrů.

Pilní stavitelé hrází vyniseli z celé Francie, dnes jich už jen asi sto žije v ústí řeky Rhény a jejích přítoků. Jsou pečlivě chráněni. Všem ochráncům působí starost i ti poslední bobři, kteří mají svůj domov ve středním Labi mezi Torgau a Magdeburkem.

I v carském Rusku museli bobři ustoupit lidem. Ke konci carsovy vlády žili už jen na čtyřech místech: u Voroněže, v Bělorusku, na sever od Uralu a v Tuvinské republice na Jeniseji. Celkem jich však nebylo více než 900 kusů. Dnes jsou v SSSR chráněni, ačkoli se bobří nárůdek díky péči sovětské vlády asi tím rozrostl na 40 000 kusů.

S několika málo kusy se setkáme ještě ve Skandinávii.

K bobřímu truchlání došlo i v Severní Americe. Kolem roku 1600 tam žilo šedesát až sto milionů bobrů, lovených, ale současně i chráněných a stěží jejich přáteli - Indiány. Věřili, že Manitu stvořil nejdříve bobra a potom člověka. Některé indiánské kmery se považovaly za potomky "Velkého bobra", nazývaly bobry "svými malými bratřičky", nevyhubily nikdy celé rodiny, neusmrcely matky s mláďaty a kosti smrtelných bobrů odnášely starostlivě do vody, aby se jich nezmocnili psi.

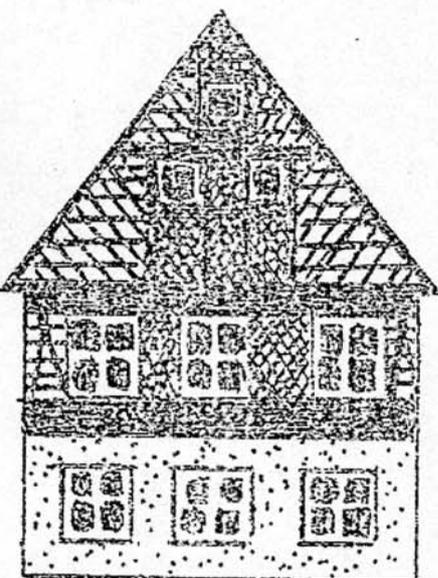
Když přišli do Ameriky Evropané, vzhli se na bobry, na toto pešeknání Nového světa. Jedna z nejstarších dosud existujících obchodních společností, Hudsonská společnost, byla založena především pro získávání a vývoz bobřích kožešin.

Válčilo se s Indiány, kteří své bobry bránili, kvůli nim se nechávali zabíjet a skalpovat. Hudsonská společnost pak vyvážela před rokem 1800 ročně 50 000 bobřích kožešin. V penězích představovaly ve své době polovinu celého amerického vývozu.

A tak bobr svou smutnou historii a přítomností patří stále k druhu, kterému neustále hrozí vyhynutí. Na celém světě je sice v dnešní době přísně chráněn, neloví se pro kožešinu, ani pro "pochoutku" bobřího masa, ani pro zákeřný "bobří stroj" - i přesto je jeho bytí silně ohroženo. Ve světě se najde totiž již málo míst, kde může volně a bez omezení žít v podmínkách, které potřebuje ke svému zdárnému populačnímu rozvoji.

Věřím, že člověk v brzké době přece jednou pochopí svou zodpovědnost nejen nad životy divokých zvířat, ale i nad životem na zemi vůbec, tedy i nad bytím sebe samého. Lidé by se měli opět postarat, aby všechna divoká zvířata, dnes tak vzácná, se stala opět součástí přírody. A bobr netvoří výjimku, vždyť jak říká přední přírodovědec a ochránář naší planety B.Grzimek: " Jsou ostatně tak zajímaví, že člověk lituje hodiny, kdy se jimi nerabývá - pilní, hněd' chlapiči, kteří již statisíce let před námi vynalezli vodní hrady a stavěli přehrady."

/ Použité literatura: B.Grzimek: Ztracený ráj divokých zvířat
 J.Hanzák, Z.Vesslovský : Světem zvířat
 J.Dorst : Ohrožená příroda /

ZACHRÁNÍME VÁŽNÝ ~~dom~~?

Tato vynikající stavební památka zmizela před několika roky majitelem a od té doby rychle propadá zkáze. Jde o renesanční řemeslnický patrový dům v Horní Slavkově na Sokolovsku, který je poslední reprezentativní svého druhu v českých zemích, a jeho devastací a demolicí by vznikla neuhražitelná ztráta.

Dům je se zřetelným 1.patrem a krásnějším 2.patrem a byl by vhodný pro menší podnikovou rekreaci v hezkém přírodním prostředí. Horní Slavkov leží totiž v přírodním centru nedávno vyhlášené Chráněné krajinné oblasti " Slavkovský les", která teprve čeká na své rekreační a turistické zhodnocení. Při převzetí tohoto objektu do jiných rukou je dnešní majitel podle zákona č.82/1958 Sb. o kult. památkách povinen uvést objekt do původního stavu. Další podmínky udělí státní památková péče a ochrany přírody v Plzni, Dominikánská 4.
 / Pravda, 21.května 1975.5./

STŘEDOVĚKÝ DŮL JERONÝM

Na bývalém katastrálním území obce Čistá - Litterbachy, dnes k.ú. Krásno, okres Sokolov, se nachází staré důlní dílo - šachtice a štola Jeroným. Jedná se o jedinou zachovalou lokalitu z dob rozkvětu hornoslavkovského a krásenského rudného revíru. Pro dokreslení celého obrázku se alespoň v kostce zmíním o době, do které spadá i těžební aktivita zmíněné lokality.

Ve středověku se celá aktivita státního aparátu českého království obracela k těžbě rud s mincovními kovy / zláto a stříbro/. Teprve druhá oblast, okrajová, zahrnovala těžbu tzv. obecných, užitkových kovů /železo, cín, měď, olovo/. Této skupině nebyl státem přisuzován zásadní ekonomický význam. Je to zřejmé i z toho, že tato těžba byla přenechána již od dob posledních Přemyslovců v zájmové oblasti pozemkových vrchností. Teprve na sklonku 15. a počátkem 16. století dochází v tomto zastaralém a těžkopádném ekonomickém schématu k zásadní změně. Nastává růst a specializace řemesel, tím i vyšší spotřeba barevných kovů a hle - cín společně s mědí a olovem se dostává na přední místo. Celou záležitost ještě podpořila nevyzpytatelná příroda, která obdařila svět jen sporadickým výskytem cínových rud. Jen tři země se mohly v minulosti vykázat bohatými ložisky. Byla to tehdejší Anglie s mohutnými ložisky v Devonu a Cornwallu a na stejné úrovni co do bohatosti výskytu to byly pak Čechy a nalezišti ve Slavkovském lese a v Krušných horách.

Hlavním střediskem těžby cínu v českých zemích se tedy stala oblast Slavkovského lesa. Jeho rozsáhlá sekundární ložiska, vzniklá denudací greisenových pnů /pen - hlubinné magnetické těleso, které je v příčném průřezu kruhové nebo eliptické/

a zdejších žilných pásem vytvořily mohutné vrstvy náplavů. Táhly se zejména od kóty Vysoký kámen povodím Slavkovského potoka zhruba v ose Krásno - Leket. Kromě těchto hlavních a nejbohatších náplavů byly ještě menší rýzovnické oblasťi v prostoru Mariánské Lázně - Praeleny, zejména v údolí potoka Rota, Ůšovického potoka, v okolí vrchu Kladská a v povodí Čistého potoka u Čisté. Práce na vytěžení těchto ložisek probíhaly postupně v intervalu 13. a 14. století, a dominantní těžbou konce 15. století, kdy již hlubinné práce na greisenových pních i na výchozech žilných pásem byly v plném proudu. Tato extenzivní činnost, byť rozsahem překvapivá, tvoří jen úvodní fázi skutečného rozmachu těžby cínových rud. Byla předehrou i k dramatickému zápasu o evropský obchod s cínem. Stačí zde pro pochopení připomenout, že již samotný objev českých ložisek v Krušných horách a ve Slavkovském lese se projevil na dosud suverénně diktované ceně anglického cínu, která v důsledku prvních dodávek z těchto oblastí citelně klesla. Později pak náš cín pro svou dobrou kvalitu a právě z oněch cenových důvodů definitivně pronikl na přední evropské trhy a téměř z nich vytlačil cín anglický. Na přechodnou dobu se dokonce dovážel i do samotné Anglie.

Mezi evropskými nalezišti cínových rud začala ve stejné době suverénně vystupovat dvě významná střediska těžby tvořící jeden báňský revír slavkovsko-krásenský. Zdejší bohaté ložisko - uložené na poměrně malém prostoru a v neveliké hloubce, se stalo po celou první polovinu 16. století hlavním evropským producentem tohoto kovu. Další výskyt cínových rud ve Slavkovském lese vstoupila v aktivnější provoz o něco později; původně nemědělská obec Prameny se změnila v hornické středisko a osada Čistá dokonce v roce 1551 se stala báňským městem.

Základní podmínkou existence těžby v prostoru Horního Slavkova a Krásna se záhy stala nutnost zajistit dostatek vody pro úpravenské a hutní práce. Přes drsnost této oblasti, známé silnými srážkami a dlouhým zimním obdobím, přírodní toky nestačily. Proto také již roku 1530 dal majitel panství Jan Pluh vyměřit slavkovským měřičem N. Rossmeisslem trasu příkopu, kterým mělo být do Krásna a Horního Slavkova přiváděno větší množství vody. Příkop, jehož trasa vedla od rybníka Kladská a z řádky Rota zhruba ve stejném směru jako i starší příkopy z 15. století, byl v následujících letech proveden a dne 23.5. 1533 a znovu pak 24.4.1535 byl Janem Pluhem smluvní formou s těžaři revírů vyhlášen řád na používání vod jím přiváděných. Pro svou více než 24 km délku / zachovanou až do dnešní doby / byl největším báňským vodním dílem na počátku 16. století ve střední Evropě. / K tomuto náhradnímu vodnímu dílu se ještě jednou podrobněji vrátíme v některém z dalších čísel Zpravodaje /.

Doba plynula a sláva slavkovského cínu dostoupila vrcholu. Do tohoto vyrovnaného průběhu těžby však zasáhly nepříznivé okolnosti. Šmalkaldská válka, kterou v letech 1546 - 1547 s podporou českého krále Ferdinanda I. vedl katolický císař Karel V. s německou protestantskou šlechtou, se promítal i do českých zemí. Čeští stavové protihabsbursky nakloněni svolali na jaře zemskou hotovost k Bečovu, která měla vojensky pomoci saskému kurfiřtu, tísněnému císařskými vojsky. Vrchním velitelem české stavovské armády byl zvolen Kašpar Pluh. Po zhroucení odporu německých protestantských stavů došlo ze strany Ferdinanda I. k velké represii obojvých českých měst a stavů, které zvláště krutě postihla Kašpara Pluha. Dne 1. srpna 1547 bylo mu bečovské panství s báňskými městy Horním Slavkovem a Krásnem a vším jeho pozemkovým i důlním majetkem zkonfiskováno a připojeno ke komornímu, t. j. královskému majetku.

Převzetím Horního Slavkova a Krásna do státní správy skončila jedna z výrazných rozvojových etap českého hornictví v 16. století. Např. Horní Slavkov byl v té době jedním z velkých středověkých měst; počtem obyvatel, rozlohou i bohatstvím se mohl rovnat Jáchymovu, Kutné Hoře a Freibergu. Jména Horního Slavkova a Jáchymova - krátce předtím v. 1545 vyvlastněním Šliků též převedením do královského majetku - se díky svým vysokým výtěžkům staly reprezentativními symboly bohatství a ekonomické stability českého státu 16. století.

Šachtice a štola Jeroným pamatují onen bohatý rozkvět těžby zdejších cínových rud. Práce zde skončily zhruba v 16. století a perfektně zachovalé důlní díla byla jen nepatrně narušena obnovenou krátkou těžbou v 18. století a průzkumem v době okupace. - Až potud staré dokumenty a zprávy dochované v archivu.

Je zcela pochopitelné, že Jeroným přitahoval členy geologické sekce dobrovolných pracovníků Správy ČOGL. A tak 16. srpna 1975 se konečně po dlouhých přípravách a po skončení technického dovybavování uskutečnila výprava za posledním svědkem umu středověkých horníků ve Slavkovském lese.

.... Do rozsáhlého systému dobývek a chodeb jsme chtěli vniknout 400 m dlouhou odvodňovací štolou Jeroným, ústící do údolí Litrbašského potoka. Po zdolání zavaleného ústí se nakonec zastavil zával na příčné geologické poruše. / Jedná se o zával, který by se snadno odstránil/. Zůstala tedy jediná přístupná cesta - 30 m hluboká šachtice. Ocelový žebřík spuštěný do šachtice dosáhl na dno, jističí upoutání na lano a nastala vysilující, téměř půlhodinová práce s bezpečnostním čistěním celé šachtice od zbytků trouchnivějících žebříků, uvolněných kamenů a poválů.

Nároží se rozšiřovalo v ohromnou komoru, do které ústilo velké množství chodeb. Průzkum tohoto prvního patra nám zabral celou hodinu. Svážná chodba nás pak zavedla na spodní patra, kde jsme našli četné stopy po středověkém dobývání. Na každém kroku jsme nacházeli doklady historických metod těžby špicem a mlátkem. Nejkrásnější a nejcenější doklad historické těžby nás čekal v prostorách druhého patra. Na zčernalých čelbách od zakládání ohně ještě důrazněji vynikly stopy po vybírání rudných čoček špicem.

Po shlédnutí celé šachty jsme se jen utvrdili v názoru, že toto jedinečné dílo si zaslouhuje další odborný průzkum, přesné dokumentování, jehož výsledkem by mělo být vyhlášení celého prostoru za státem chráněnou technickou památkou.

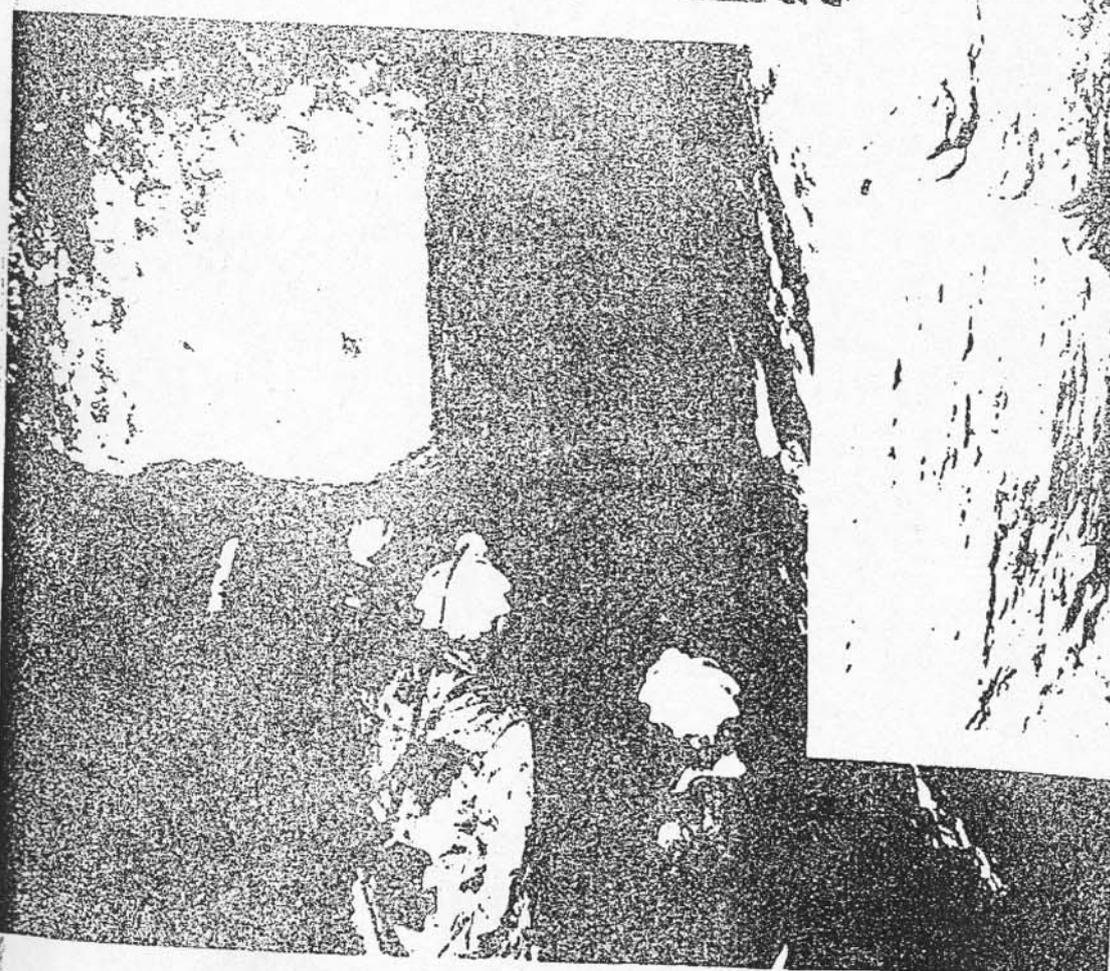
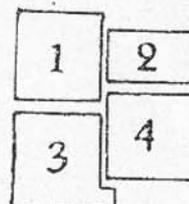

FOTO: VÁCLAV

1) ZÁVAL VE ŠTOLE JERONÝM. 2) VYÚSTĚNÍ ŠTOLY DO ÚDOLÍ LITBAŠSKÉHO POTOKA. 3) SPOJOVACÍ CHODBA VEDOUcí K NEJSTARŠÍM DÍLŮM. 4) STŘEDOVĚKÁ CHODBA - PRÁCE S MLÁTKEM A ŠPICEM.